

Mekân ve İnsan: Gelibolu ve Barbaros Hayreddin Paşa (Osmanlı Devleti'nin Akdeniz Hâkimiyeti)

Feridun BİLGİN*

Özet

Osmanlı Devleti'nin hem karada hem de denizde yürüttüğü faaliyetlerin, bir mekânın (Gelibolu) ele geçirilmesiyle ve bir insanın (Barbaros Hayreddin Paşa) devletin hizmetine alınmasıyla nasıl ivme kazandığı, karada ve denizde bölgesel ölçekte verilen mücadelenin nasıl da küresel bir mahiyete taşındığı makalemizde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu ana düşünce kapsamında; jeostratejik bir konumda yer alan Gelibolu'nun Osmanlı donanmasının merkez üssü olarak yüzyıllar boyunca kullanılması "mekânın" devletin askerî, siyasî ve idarî politikasında ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Aynı şekilde, kazanılan zaferlerin, genişletilen sınırların, bir coğrafyadaki (Kuzey Afrika ve Akdeniz) hâkimiyetin "nitelikli insan" unsuruna bağlı olduğu Barbaros'un Osmanlı hizmetine girmesiyle daha iyi anlaşılmıştır. Bir mekân olarak "Cezâyir-i Bahri Sefid" eyaleti ve bu mekâna anlam katan bir "insan" olarak Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki hakimiyetini sağlayan iyi "mekân" ve seçilen doğru "insan" başarıyı kaçınılmaz hale getirmiştir. Çalışmamızdaki tüm veriler mekân ve insan merkeze alınarak kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Barbaros Hayreddin Paşa, Gelibolu, Osmanlı Devleti, Akdeniz, Cezâyir-i Bahri Sefid Eyaleti, Kaptan-ı Derya

* Yrd. Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, feridunb@gmail.com.

Human and Space: Gallipoli and Barbaros Hayreddin Pasha (Ottoman Dominance over the Mediterranean)

Abstract

This article tries to show how marine and terrestrial practices of the Ottoman Empire gained speed and how the struggle on land and sea on a regional level acquired a global significance when a particular place – Gallipoli – was conquered and when one particular man – Barbaros Hayreddin Pasha – was employed by the state. Following this overall thesis the article draws attention to the use of Gallipoli as a central base by the Ottoman fleet over centuries due to its geo-strategic qualities. This shows how important the place was in the military, political and administrative policies of the state. Likewise, the employment of Barbaros by the Ottoman Empire is essential to show that victories, the expanded borders and the overlordship in a region (North Africa and the Mediterranean) all depend on a qualified man. The province of “Cezâyir-i Bahri Sefid” as a well-chosen place and the “captain of the sea” Barbarossa Khar al-Din Pasha as a well-chosen person who made this place meaningful would become the two elements that secured the overlordship of the Ottoman state in the Mediterranean. Thanks to these choices, success became inevitable. All the historical data in this article will be used with specific reference to space and human.

Keywords: *Barbarossa Khar al-Din Pasha, Gallipoli, Ottoman State, Mediterranean, Djaza'ir-i Bahr-i Safid, Captain of the Sea*

Giriş

Türkler'in denizlerle tam olarak ne zaman ilgilenmeye başladığını belirtmek güç olsa da bu sürecin Malazgirt Zaferi'nden (1071) sonra Selçuklu Türkleri'nin Ege sahillerine ulaşım, Çaka Bey'in İzmir merkezli bir beylik kurmasıyla başladığını söylemek mümkündür.¹ Fethedilen sahillerde kalıcı olabilmek için Anadolu kıyılarına yakın olan Ege adalarının ele geçirilmesi gerektiğini düşünen Çaka Bey; Sakız, Sisam ve Rodos adalarını hâkimiyeti altına aldı fakat, ölümünden sonra (1096) söz konusu adalar tekrar elden çıktı.² Çaka Bey'in bu ilk deniz faaliyetlerinden sonra Ege Denizi çevresinde hâkimiyet kuran Türk beyliklerinden Karesi, Saruhan, Menteşe ve Aydınoğulları beylikleri küçük donanmalar meydana getirerek denizcilik faaliyetlerini bir adım daha ileriye taşıdılar. Menteşe Beyliği Muğla ve kıyıları ile bu kıyıların karşısın-

1 Yasemin Demircan, “Ege Adalarında Osmanlı Hâkimiyeti”, *Türkler*, c. IX, s. 363; M. Fatih Özçelik, *M. 1903 (H. 1321) Tarihli Sâlnâme'ye göre Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu 2007, s. 19.

2 Demircan, “Ege Adaları”, s. 363.

da yer alan adaları kendi hâkimiyetine alırken³, Aydınogulları'ndan Umur Bey ise Sakız, Bozcaada, Semadirek ve Gelibolu'ya⁴ seferler düzenleyerek bütün Trakya sahillerine korku saldı.⁵ Tüm bu faaliyetlerin sonucunda Türkler, bu dönemde Akdeniz'de cirit atan Latinler gibi korsanlığa başladılar.⁶

İslâm dünyasını işgal etmek maksadıyla başlatılan IV. Haçlı seferinden (1200-1204) sonra dönemin Selçuklu Sultanı I. Keyhüsrev'in (ö.1211) önemli bir deniz limanı olan Antalya'yı ele geçirmesi (1207), Hıristiyanların Doğu Akdeniz'deki deniz yolları üzerindeki hâkimiyetine ciddi bir darbe vurdu. Sultan Keykubat, Türk korsan filolarının tamir ve bakımları için Alanya'da bir tersane kurdu.⁷ Denizcilikle ilgili tüm bu gelişmelere rağmen, Ege dolaylarında kurulan Türk beyliklerinin, Ege dolaylarında kurulan Türk beyliklerinden gerek teknik imkanlar gerekse yetişmiş insan gücü bakımından üstün olan Hıristiyanlara karşı kayda değer bir başarının elde edilmesinde yeterli olmadı. Ayrıca, kendi aralarındaki rekâbet, deniz gücü oluşturmaları önünde önemli bir engel oldu.⁸

Kuruluşunda önemli bir karasal güç olarak tarih sahnesine çıkan Osmanlı Devleti, Karesi Beyliği'ni ilhakından sonra, onlardan ele geçirdiği donanmayla denizcilik faaliyetlerine başladı.⁹ Orhan Bey döneminde (1326-1362) Rumeli'ye yönelik askerî faaliyetler oğlu Süleyman Paşa'nın Çimpe'yi ele geçirmesiyle (1352) ivme kazandı. Bu faaliyetler sonucunda Çanakkale Boğazı denetiminin Osmanlı hâkimiyetine geçmesi, Akdeniz ile Bizans'ın başkenti İstanbul arasındaki tek deniz ulaşım yolunun kontrol altına alınmasını sağladı. Bunun yanı sıra Rumeli'nin fethi için önemli ve stratejik bir yer ele geçirilmiş oldu.¹⁰

Osmanlı Deniz Gücünün Oluşumu ve Gelibolu'nun Fethi

"*Deryâ-i sefidin kilidi*" olarak tarif edilen¹¹ Gelibolu'nun 1376'da nihai fethi Osmanlı Devleti'nin Rumeli politikasında bir dönüm noktası olmuştur. Bu fetihle bir-

3 Özçelik, *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti*, s. 21.

4 Gelibolu isminin "*Gemi şehri, güzel şehir*" ya da "*Galyalıların Şehri*" manasındaki Kallipolis ve Gallipolis'den geldiği ifade edilir. Türkmen beylikleri ise Gelibolu ismiyle anılmışlardır, bkz. Feridun Emecen, "Gelibolu", *TDVİA*, c. XIV, İstanbul 1996, s. 1.

5 Halil İnalçık, *Osmanlılar*, İstanbul 2010, s. 202-203.

6 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1998, s. 389.

7 John H. Pryor, *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş*, (çev. Füsün Tayanç, Tunç Tayanç), İstanbul 2004, s. 164.

8 Pryor, *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş*, s. 167.

9 Özçelik, *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti*, s. 1.

10 Şerif Korkmaz, "Tanzimat Sonrası Çanakkale'nin İdarî ve Nüfus Yapısı", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Sayı, 3, Mart 2005, s. 2.

11 Feridun Emecen, "Gelibolu", *TDVİA*, c. XIV, s. 2.

likte gerektiğinde Rumeli'ye süratle asker çıkarmak, Venediklilere karşı Marmara Denizi'ni ve Çanakkale Boğazı'nı korumak konusunda önemli bir kazanım elde edilmiştir. Marmara ve Karadeniz kontrol altına alınarak Bizans'ın Akdeniz'le bağlantısı kesilmiştir.¹² Ayrıca, Gelibolu'nun alınması Balkan ülkelerinin sistemli bir şekilde fethini kolaylaştırmış, kısa bir süre sonra Dimetoka (1361) ve Edirne (1362) gibi önemli şehirler ele geçirilmiştir.

Yıldırım Bayezid döneminde (1389-1402) önemli bir deniz üssü haline getirilen Gelibolu'da daha öncesinde küçük de olsa Edincik, Karamürsel ve İzmit'te yer alan tersanelerin yanında¹³ ilk önemli Osmanlı tersanesi inşa edilmiştir.¹⁴ Kendisini "sultân-ı berr u bahr" olarak tanımlayan¹⁵ Fatih Sultan Mehmet döneminde (1451-1481) Osmanlı deniz politikası yeni bir ivme kazanmıştır. Güçlü bir donanma meydana getirmek amacıyla Derya Beyi Baltaoğlu Süleyman'a emir veren Fatih, Gelibolu tersanesinde 350-400 parçalık bir donanma inşâ ettirmiştir.¹⁶ Bu dönemde Midilli, İmroz, Bozcaada ve Limni gibi önemli Ege adaları ele geçirilmiştir.¹⁷ Daha öncele-ri Ege sahillerine sık sık baskınlar düzenleyen Venediklilere karşı denizlerde önlem alınarak İstanbul fethedilmiştir.¹⁸ İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'daki Haliç'in Aynalı Kavak semtinde yeni bir tersane inşâ ettirse de Gelibolu tersanesi uzun yıllar Osmanlı donanmasının merkezi olmaya devam etmiştir.¹⁹

II. Bayezid döneminde (1482-1512) Osmanlı deniz gücü, bu dönemin Akdeniz'deki en güçlü donanmasına sahip Venediklilere üstünlük sağlayacak düzeye ulaşmıştır. Venedikliler'den Doğu Akdeniz'deki İnebahtı, Koron, Modon adaları alınarak (1499-1500) deniz gücüne ciddi bir darbe vurulmuştur.²⁰ Bu zaferlerin kazanılmasında Kemal ve Burak Reis gibi dönemin seçkin leventleri önemli rol oynamıştır.²¹

12 İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2007, s. 33-34; Pryor, *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş*, s. 173.

13 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1998, s. 390.

14 İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1945, c. I, s. 92-93; Demircan, *"Ege Adaları"*, s. 364; Ersin Gülsoy, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Akdeniz'de Osmanlı Hâkimiyeti", *Türkler*, c. IX, s. 589.

15 Klasik dönemden itibaren Osmanlı sultanları kendilerini "sultânü'l-berreyn ve hakanü'l-bahreyn/kara (Avrupa ve Asya) ve denizlerin (Karadeniz ve Akdeniz) sultanı" şeklinde tanımlamışlardır, bkz. Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fî Eşfârî'l-Bihâr* (haz. Seda Çakmakçıoğlu-Çetin Şan), İstanbul 2007, s. 29, dn. 29; İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz*, İstanbul 2010, s. V.

16 Bostan, *Osmanlılar ve Deniz*, s. 6-7; Gülsoy, "Akdeniz'de Osmanlı Hâkimiyeti", s. 589.

17 Geniş bilgi için bkz. Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 31-34; Özçelik, *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti*, s. 1.

18 Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s. 392.

19 Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. I, s.92-93; İncalcık, "Gelibolu", *Eİ*, c. II, s. 985; İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Amire*, Ankara 1992, s. 3.

20 Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 35-40.

21 Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s. 392.

Yavuz Sultan Selim (1512-1520), Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'e hâkim olma stratejisini bir adım daha ileri götürmüştür *Asafnâme* yazarı Çaldıran Savaşı (1514) dönüşünde vezir Piri Mehmed Paşa ile yaptığı görüşmede Yavuz'un: "Eğer Akrepler (Hiristiyanlar) denizi gemilerle setr ediyorlarsa, eğer Venedik Doçu'nun, Papa'nın, Fransa ve İspanya krallarının bayrakları Rumeli sahillerinde temevviuç ediyorsa buna sebep ancak senin betâetin ve benim müsamahamdır. Lakin ben herhalde kuvvetli ve kesretli bir donanma sahibi olmak isterim." dediğini, daha sonra da dönemin Şeyhülislâmı Kemal Paşazade'ye fikirlerini açıklarken, "Tersaneyi 300 adet yapmak isterim... niyetim fethi efrencedir" sözleriyle asıl amacını ortaya koyduğunu ve bu düşünceye karşılık olarak da Kemal Paşazade'nin "Padişahım, size bir şehirde mukim bir anın velinimeti bahirdir ve bahir feth olmayınca ve gemi gelmeyince İstanbul mamur olmaz." şeklinde mükâbelede bulunduğunu aktarır.²²

Söz konusu perspektif doğrultusunda Haliç Tersanesi Galata'dan Kağıthane'ye kadar 300 geminin aynı anda inşâ edilmesine olanak sağlayacak şekilde genişletilerek donanma-ı hümayûnun merkezi Gelibolu'dan Haliç'e transfer edilmiş ve Tersane-i Âmire kurulmuştur.²³ Şüphesiz, Yavuz'un bu kararı almasında Akdeniz'i bir Osmanlı iç denizi haline getirme düşüncesi, Papa X. Leon'un Osmanlılara karşı Avusturya, Fransa, İngiltere ve İspanya'yı bir ittifak etrafında toplayarak Osmanlı sahillerine saldırı yapacaklarına dair haberleri duyması ve yapılacak saldırıya karşı önlem alması gibi önemli etkenler rol oynamıştır. Ayrıca, Suriye (1516) ve Mısır'ın (1517)²⁴ bu yıllarda Osmanlı topraklarına dahil edilmiş olması deniz trafiğinin kontrol edilmesini hayati derecede önemli hale getirmiştir.²⁵

Kanunî Sultan Süleyman'a kadar olan dönemde Osmanlı'nın deniz politikasının ana eksenini şöyle özetlenebilir; açık denizlerde düşmanlarla savaşmaktan ziyade deniz yolları üzerindeki üs ve adaları kontrol etmek. Nitekim bu politika doğrultusunda Fatih Sultan Mehmet döneminde jeo-stratejik açıdan önemli bir konumda bulunan Rodos Adası'na yapılan ve başarısızlıkla sonuçlanan²⁶ sefer haricinde Osmanlı Devleti dikkatlerini İstanbul ve Çanakkale boğazları ile Marmara Denizi üzerinde yoğunlaştırmıştı.²⁷

22 Lütfi Paşa, *Asafnâme*, (haz. Georg Jacob), Berlin 1910, s. 32; Bostan, *Osmanlılar ve Deniz*, s. 20.

23 Gülsoy, "Akdeniz'de Osmanlı Hâkimiyeti", s. 589.

24 Suriye ve Mısır fethi için bkz. Yaşar Yücel-Ali Sevim, *Klâsik Dönemin Üç Hükümdarı, Fatih, Yavuz ve Kanunî*, Ankara 1991, s. 131-136.

25 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi – II*, Ankara 2006, 9. Basım, s. 300; Gülsoy, "Akdeniz'de Osmanlı Hâkimiyeti", s. 589.

26 Özçelik, *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti*, s. 28.

27 Pryor, *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş*, s. 172-173.

Barbaros'un Osmanlı Hizmetine Girmesi

Rodos'un fethiyle (1522)²⁸ Doğu Akdeniz, Trablusgarb'ın alınmasıyla (1551) Orta Akdeniz hâkimiyetini tesis eden Osmanlı Devleti, Batı Akdeniz'de giriştiği seferlerle de varlığını hissettirdi.²⁹ Şüphesiz ki bu başarının elde edilmesinde ve Osmanlı Devleti'nin Akdeniz hâkimiyeti mücadelesinde en büyük pay Barbaros Hayreddin Paşa'nındır.

Barbaros Hayreddin Paşa aslen, Yunanistan'ın Metelin (Midilli) -daha önceleri Lesbon diye bilinen- Adası'nda doğdu. Çömlekçi olan babası Yakup'un Oruç ve Hızır isimli çocukları³⁰ sahip oldukları gemilerle Akdeniz'de ticârete başlamış ve daha sonra da Tunus'un güneydoğusunda yer alan Cerbe Adasına gelerek burada bir deniz üssü kurmuşlardı (1504). Denizde icra edecekleri gaza faaliyetleri için daha uygun bir yer arayan Barbaros kardeşler dönemin Tunus Hafsî Sultanı Mütevekkil Alâllah Ebu Abdullah Muhammed (1494-1525) ile anlaşıp denizlerde elde edecekleri ganimetin beşte birini sultana vermek şartıyla Halkülvâdî (La Goletta) kalesine yerleştirilmişlerdir (1504).³¹ Buradan kendi adlarına giriştikleri başarılı deniz seferleri ve bilhassa İspanyollara karşı kazandıkları zaferler hem Mağrib'te hem de Avrupa'da şan ve şöhratlerinin duyulmasına ve artmasına sebep olmuştur. Kısa süre içerisinde Şerşel, Cezâyir, Tenes ve Tlemsen gibi Kuzey Afrika'nın önemli şehirlerini fethederek Garb ocaklarının temellerini atmışlardır. Barbaros kardeşlerin Cezâyir'i ele geçirmesi (1516) ve sonrasında Osmanlı Devleti'ne tabi olacak olmaları hem Kuzey Afrika'daki yerel hanedanlar üzerinde hem de bu sırada bölgede bir çok yeri işgal etmiş³² olan İspanyolları tedirgin etmiştir.

Oruç Reis'in Cezâyir'deki Tlemsen şehrini savunurken İspanyollar tarafından şehit edilmesinden (1518) sonra Barbaros Hayreddin Paşa, Cezâyir'i "sultan" ünvanıyla tek başına yönetmeye başlamıştır. Fakat bir süre sonra hem İspanyollara hem de onlarla işbirliği içerisindeki yerel hanedanlara (bilhassa Tunus ve Tlemsen hanedanları) karşı tek başına mücadele edemeyeceğini anlamış ve Hacı Hüseyin isimli bir adamını içerisinde esir ve hediyelerle dolu 4 gemi ile³³ Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'e

28 Geniş bilgi için bkz. Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 41-42.

29 Gülsoy, "Akdeniz'de Osmanlı Hâkimiyeti", s. 590.

30 Yakup'un Oruç ve Hızır dışında İlyas ve Hasan isimli iki erkek çocuğu daha vardı, bkz. D. Haedo, *Topographia Ehistoria General de Arce*, Valladolid 1612. s. 47; Gonzalo de Illescas, *Jornada de Carlos V a Tunez*, Madrid 1804, s. 4.

31 Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 44; Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. II, s. 50.

32 Bu sırada İspanya Kuzey Afrika'da Melilla, Merselkebir, Oran, Cezayir de Penon ve Bicaye gibi Kuzey Afrika'daki önemli liman şehirlerini işgal etmişti, bkz. Paulino Toledo, "Osmanlı-İspanyol İmparatorluklarında Dünya İmparatorluğu Fikri, 16. Yüzyıl", *İspanya-Türkiye, 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Rekabet ve Dostluk*, (der. Pablo Martín Asuero), İstanbul 2006, s. 24.

33 Seyyid Murâdî Reis, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa (Kaptân-ı Deryâ Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hâtıraları)* (sadeleştiren: Osman Erdem), İstanbul 2009, s. 75-76; Kumrular, *Osmanlı-Habsburg Dönelmesi*, s. 167.

göndererek kendisinin ve ülkesinin Osmanlı Devleti'ne bağlılığını arz etmiştir (Ekim 1519). Bu talebi memnuniyetle karşılayan Yavuz Sultan Selim, Barbaros'a bir sultanlık berâti³⁴, mücevherlerle süslü bir kılıç, sancak ve bir hil'at gönderdi.³⁵ Ayrıca, 2.000 yeniçeri, birkaç top ve 4 gemi yolladı ve Anadolu'dan istediği kadar asker toplamasına da izin verdi. Mısır'ın fethinden sonra (1517), Cezâyir'in de Osmanlı topraklarına dahil olmasıyla Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki hâkimiyeti tahkim edici bir seviyeye ulaştı.³⁶ Bu tarihten sonra Cezâyir'de Osmanlı padişahı adına hutbe okutulup para bastırılmıştır. Böylece Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'da yüzyıllar sürecektir hâkimiyeti resmî anlamda başlamıştır.³⁷

Kanunî Sultan Süleyman dönemi (1520-1566) Osmanlı deniz gücünün, Akdeniz'in her tarafında kendini hissettirecek bir seviyeye ulaştığı bir dönem olmuştur. Bu sırada, Avrupa'nın en büyük ve güçlü devleti olan İspanya'ya karşı kara yürütülen fetih faaliyetini denizlerde de sürdürmek ve Endülüs Müslümanları üzerindeki İspanyol baskısını ortadan kaldırmak hedeflenmiştir. Bu amaçla Kanunî, denizleri iyi bilen, uzun yıllar İspanya'ya karşı hem denizde hem de Kuzey Afrika'da savaşması nedeniyle onları yakından tanıyan Barbaros Hayreddin Paşa'yı İstanbul'a davet etmiştir.³⁸

Alman seferinden (1532-1533) yeni dönen Kanunî'nin, Barbaros'u İstanbul'a davet etmesinin başka gerekçeleri de vardı. Bu gerekçeler arasında; bu sırada İspanyolların hizmetine girmiş olan Andrea Doria'nın Adriyatik'e giden ticâret yollarının denetimlerini sağlamada stratejik bir öneme sahip olan İnebahtı (Lepanto), Koron ve Patras adalarını işgal etmesi de yer almıştır.³⁹ Bilhassa, Koron'a yapılan saldırıyla İspanya ilk kez Osmanlılara karşı saldırıya geçmiştir. Nitekim bu hususu İspanya Kralı V. Carlos, Melfi Prensine gönderdiği mektupta; bu kez Türkleri kendi topraklarında

34 Yavuz'un Barbaros'a "beylerbeyilik" payesi verdiği dair rivâyetler de (bkz. Enver Ziya Karal, "Barbaros Hayreddin Paşa", *İA*, c. II, s. 312, İstanbul 1979; Miguela Angel de Buenes, "Kanunî, Barbaros Paşa ve V. Charles: Akdeniz Dünyası", *Osmanlı Ansiklopedisi*, s. 393.) olmasına rağmen kendisine sultanlık menşurunun verildiği genel kabul gören görüştür, bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi – II*, s. 368.

35 *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, s. 77; Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 51; Şemseddin Sami, *Kamusu Alam*, c. III, s. 2073, İstanbul 1308 (1891); A. Galotta, "Khayr al-Din Pasha, Barbarossa", *El*, c. IV, s. 1156; Yavuz Sultan Selim O'na "Hızır Reis, nasrüddindir, hayrüddindir" hitabında bulunmuş ve bundan sonra Hızır ismi Hayreddin Paşa'nın olmuştur, bkz. Şerafettin Turan, "Barbaros Hayreddin Paşa", *TDVİA*, c.V, s. 67.

36 Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 47; Jurien de la Gravieré, *Doria ve Barbaros*, (çev. Ayşe Meral), İstanbul 2006, s. 89-90.

37 *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, s. 77; Kamel Filalı, "Osmanlı Cezâyiri'nde Devlet Otoritesinin Güçlendirilmesinde Bağış ve Armağan", *Osmanlı Ansiklopedisi*, s. 401.

38 *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, s. 168-169.

39 Fray Prudencio Sandoval, *Historia de la Vida y Hechos del Emperador Carlos V*, Tomo: IV, Moratin: Biblioteca Digital, s. 151; İllescas, *Jornada de Carlos V a Tunez*, s. 6; Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. II, s. 160; Gravieré, *Doria ve Barbaros*, s. 187; Buenes, "Kanunî, Barbaros Paşa ve V. Charles", s. 393.

vurduğunu ifade ederek göstermiştir.⁴⁰ Büyük meblağlar karşılığında Fransa saflarını bırakan Andrea Doria'nın İspanyollar tarafına geçmesiyle Akdeniz'de İspanya lehine bozulan dengeyi Osmanlı Devleti, Barbaros'u İstanbul'a davet ederek eşitlemeye çalışmıştır.⁴¹

Kanunî'nin Barbaros'a yaptığı bu teklif Osmanlı'nın Kuzey Afrika'ya hâkim olma yolunda bir hamle olarak yorumlanabilirse de⁴² *Gazavât-ı Hayreddin Paşa* müellifinin yazdıklarına bakılırsa; bu çağrının Osmanlı padişahının kendilerine bir ihsanı olarak değerlendirdiği anlaşılır. Nitekim Barbaros, gelen teklifi görüşmek üzere Cezâyir'in ileri gelen bilge şahsiyetlerinin katıldığı bir toplantı tertib ederek bunu açıkça ifade etmiştir.⁴³

Barbaros'un İstanbul'a gidip Osmanlı Devleti'ne tabi olacağı haberi Avrupa'yı ve bilhassa bu sırada Osmanlı Devleti'nin en büyük rakibi olan İspanya kralı V. Carlos'u çok tedirgin etmiştir. Hıristiyanlara karşı verdiği mücadeleden dolayı Akdeniz'i avuncunun içi gibi bilen, Papa'nın; "*Sizler (Hıristiyanlar) Barbaros'a karşı cenk etmeyiniz çünkü o vardığı yeri almadan bırakmaz. Şunu iyice anlayınız ki bir yerin onun tarafından alınması kararlaştırılmışken, onunla savaşıp da ölenler cennete girmez*"⁴⁴ diye kendisinden bahsettiği, Avrupalı kadınların ağlayan çocuklarını "*İşte Barbaros geliyor*" korkusuyla susturdukları Barbaros'un, muhteşem Süleyman'ın maiyetine girecek olması Akdeniz, Kuzey Afrika ve Avrupa'daki tüm dengeleri değiştireceğinden endişe duyulmuştur. Çünkü bu dönemde Akdeniz (Mare Nostrum) dünyasında Barbaros, adeta Kanunî'den bile meşhurdur. O, Müslümanlar için kurtarıcı "*Hızır*" iken, Avrupalılar için ise korkunç bir şahsiyetti.⁴⁵

İfade edilen sebeplerden dolayı İspanya Kralı V. Carlos, amirali Andrea Doria'ya talimat vererek Barbaros'un İstanbul'a gitmesine engel olmasını istedi. Doria bir hileye başvurarak Barbaros'a engel olmaya çalıştı; Koron'dan içerisinde 70 Müslüman esirin yer aldığı bir gemiyi Cezâyir'e göndererek kaptana; İspanyollar'ın büyük bir donanmayla Cezâyir üzerine gelmek için hazırlık yaptıklarına dair haberi Barbaros'a ulaştırmasını istedi. Bunun bir tuzak olduğunu farkedenden Barbaros İstanbul'a gitmekten vazgeçer gibi yaparak, hendekler kazdırıp kale surlarını tamir ettirmeye başladı. Bu durum Doria'ya Barbaros'un İstanbul'a gitmekten vazgeçtiği şeklinde iletildi.⁴⁶ Bunun yanı sıra V. Carlos, Barbaros'un Osmanlı hâkimiyetine girmesini engellemek

40 Kumrular, *Osmanlı-Habsburg Düellosu*, s. 189.

41 Kumrular, *Osmanlı-Habsburg Düellosu*, s. 168.

42 Sandoval, *Emperador Carlos V*, s. 151

43 *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, s. 168-169.

44 *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, s. 211, 139.

45 Kumrular, *Osmanlı-Habsburg Düellosu*, s. 167.

46 *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, s. 171.

için O'na Cezâyir ve Tunus krallıkları ile Güney İtalya'da asilzadelik teklif etti. Osmanlı-Fransız ittifakını geciktirmek maksadıyla Preveze öncesinde başlatılan bu gizli temaslar (bu girişimleri Barbaros Kanunî'ye ve Rüstem Paşa'ya bildirdi) Barbaros'un ölümünden bir yıl (1545) öncesine kadar devam edecek,⁴⁷ fakat herhangi bir netice vermeyecektir.

1534'de Kanunî'nin davetini alan Barbaros Hayreddin Paşa, yerine Hadım Hasan Paşa'yı bırakarak 7 kadirga, 11 fita ve galyota ile İstanbul'a doğru yola çıktı.⁴⁸ Kale-i Sultaniye'de (Çanakkale) demirleyen Barbaros, İstanbul'a gelmek için Kanunî'ye arz gönderdi, gerekli izin çıkınca da Galata önlerine gelip demirledi ve geceyi Kaptan Ahmed Paşa'nın evinde geçirdi. Ertesi gün huzura kabul edildi.⁴⁹ Barbaros Osmanlı padişahına yüzlerce seçme esiri, faklı milletlerden ele geçirilen onlarca asilzâdeyi, yüklü miktarda altın ve gümüşü takdim etti.⁵⁰ Bu sırada Doğu Seferi için Halep'te bulunan Sadrazam İbrahim Paşa'nın Kanunî'ye mektup gönderip Barbaros'la görüşmek istemesi üzerine⁵¹ Barbaros, padişahın tahsis ettiği bir gemiyle 22 gün sürecek bir yolculuğa çıktı. Önce Mudanya'ya oradan da kara yoluyla Halep'e ulaştı. İbrahim Paşa tarafından törenle karşılanan Barbaros (bu sırada 67-68 yaşlarındadır)⁵² iki gün süren karşılama merasiminden sonra Sadrazam tarafından Cezâyir Beylerbeyliği'ne atandı (1534).⁵³ Cezâyir Beylerbeyi olarak İstanbul'a dönen Barbaros, Sadrazam İbrahim Paşa'nın teklifi ile⁵⁴ Kanunî tarafından Osmanlı Donanması'nın kaptan-ı deryalığine tayin edilmiştir.⁵⁵ Bazı rivayetlerde Cezâyir Beylerbeyi olarak atandıktan iki buçuk sene sonra (1536-37) kaptan-ı deryalığa getirildiği ifade edilse de Barbaros'un Halep dönüşü Haliç Tersânesi'ne yerleşip yeni bir donanma inşâ etmeye başlaması, aynı yıl (1534) bu makama atandığını göstermektedir.⁵⁶ Ayrıca, Barbaros'a Halep'te iki hilat hediye edildiği ve Barbaros'un "*Mîrmîrân-ı Cezâyir şüud de deryâ-yı Sefid*" (Akdeniz'deki adaların beylerbeyi) sıfatıyla kaptan-ı deryalığa getirildiği de rivayet

47 Buenes, "Kanunî, Barbaros Paşa ve V. Charles", s. 396; Carlos'un Barbaros'u ayartmak için yaptığı çabalar için bk. Kumrular, *Osmanlı-Habsburg Düellosu*, s. 226-237.

48 Gravieré, *Doria ve Barbaros*, s. 191.

49 *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, s. 182; Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 60.

50 Barbaros'un Kanunî'ye arz ettiği hediyeler için bkz. Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. II, s. 161.

51 Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s.61; Bazı kaynaklarda Kanunî'nin isteği üzerine Barbaros'un Halep'e gittiği kaydedilir, bkz. Danişmend, *Tarihi Kronolojisi*, c. II, s. 161.

52 Gravieré, *Doria ve Barbaros*, s. 195.

53 *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, s. 185; Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 61; İbrahim Peçevi, *Tarih-i Peçevi*, c. I, s. 176.

54 Sandoval, *Emperador Carlos V*, s. 153.

55 *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, s. 185; Şemseddin Sami, *Kamusu Alam*, c. III, s. 2073.

56 Lütfi Paşa, *Asafnâme*, (haz: Georg Jacob), Berlin 1910, s. 344; Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. II, s. 162.

edilir.⁵⁷ Bu duruma göre hem beylerbeylik hem de kaptan-ı deryalık görevleri aynı anda kendisine tevcih edilmiştir.

Önceleri derya beyi olarak isimlendirilen kaptan-ı deryalar (kapudan paşa)⁵⁸ Osmanlı donanma ve tersanelerinin en üst yetkilisiydi. Gelibolu'ya atanan ilk önemli isim, Anadolu beylerbeyi olan ve Yıldırım Bayezid tarafından Gelibolu'ya atanan Saruca Paşa'dır.⁵⁹ Barbaros Hayreddin Paşa donanma komutanlığına ve bir deniz beyliği olarak yapılandırılmış olan Bahrî Sefid Eyâleti'nin başına geçene kadar Gelibolu sancak beyleri donanma komutanı olarak görev yaparlardı.⁶⁰ Barbaros'tan sonra ise⁶¹ donanma komutanları Cezâyir Beylerbeyi rütbesiyle "*mîrimîrân-ı deryâ*" veya "*mîrimîrân-ı cezâyir ve kapudan*" olarak paşa ünvanıyla adlandırılmışlardır.⁶² Önceleri iki tuğlu paşalar tarafından yönetilen bu eyâletin yöneticileri Barbaros'la birlikte 3 tuğlu paşalar olarak divânı humayunda yerlerini aldılar.⁶³

Cezâyir-i Bahri Sefîd Eyâleti ve Osmanlı Denizciliğindeki Yeri

Deniz ve adaların idaresi amacıyla kurulan Cezâyir-i Bahri Sefîd eyaletinin merkezi önceleri Rodos iken daha sonrasında ise Gelibolu olmuştur.⁶⁴ Bu Eyâlet, İskenderun Körfezi'nden başlayarak Cezâyir-i Garp'a kadar neredeyse bütün Akdeniz sahillerini içerisine alan bir idarî yapıya sahipti.⁶⁵ Kuruluş aşamasında ise Gelibolu, Eğriboz, İnebahtı, Midilli, Karlılı ve Rodos sancaklarından müteşekkildi.⁶⁶

Osmanlı denizciliği ve tarihiyle ilgili yaptığı çalışmalarıyla tanınan İdris Bostan, bu eyâletin adını Ege adalarına verilen genel bir ad olan "*Cezâyir*" den aldığını, Osmanlı kaynaklarında Kuzey Afrika'daki eyâlet için "*cezâyir-i garb*" veya "*mağribi zemin*" tabirlerinin kullanıldığını dolayısıyla bu iki ismin ilk dönemlerde karıştırıldığı-

57 Bostan, *Osmanlı Denizciliği*, s. 50.

58 Geniş bilgi için bkz. Salih Özbaran, "Kapudan Pasha" *Eİ*, c.IV, s. 571; İsmet Parmaksızoğlu, "Kapudan Paşa", *İA*, c.VI, s. 206-210.

59 Bostan, *Osmanlı Denizciliği*, s. 47;

60 Bostan, *Osmanlı Denizciliği*, s. 48.

61 Galotta, "Khayr al-Din Pasha, Barbarossa", *Eİ*, c. IV, s. 1155; Fatih Özçelik, "19 yy. ve 20 yy. Başlarında Ege Adalarının İdari Yapısı ve M. 1903 (H. 1321) Tarihli Salnamaya Göre *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyetinin* Genel İdari Birimleri", *Düzce Üniversitesi Yönetim ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, c. 2, S. 1, 2012, s. 5.; Yasemin Demircan, "1670 Tahririne Göre Para Adası", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 29, S. 4, 2009, s. 727.

62 İdris Bostan, "Kapudan Paşa", *TDVİA*, c. XXIV, s. 354.

63 Bechingham, C. F., "Djaza'ir-ı Bahr-ı Safid", *Eİ2*, c. II, s. 521.

64 Halil İnalçık, "Gelibolu", *Eİ*, c. II, s. 986.

65 Ayhan Afşın Ünal, "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Cezâyir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz Ege Adaları ya da Kapudan Paşa Eyâleti)", *Türkler*, c. IX, s. 616; Mahmut H. Şakizoğlu, "Cezâyir-i Bahr-i Sefid", *TDVİA*, c. VII, s. 500.

66 Ünal, "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Cezâyir-i Bahr-i Sefid", s. 614.

nı, Barbaros'un Cezâyir-i Bahri Sefîd beylerbeyliğine tayin edildiği zaman Cezâyir-i Garb'ın bir süre daha sancak statüsünde kalmaya devam ettiğini ve yönetimin ise Barbaros'a vekâleten Hadım Hasan Paşa'ya bırakıldığını ifade eder. Ayrıca, Hadım Hasan Paşa'nın 1545'de Cezâyir-i Garb sancak beyliğine aslen atandığını, 1548'de ise Cezâyir-i Garb beylerbeyliğinin ona tevcih edildiğini ve Barbaros'a gönderilen 25 Ekim 1544 tarihli fermanla Cezâyir-i Bahri Sefîd eyâleti sancakları içerisinde Cezâyir-i Garb'ın zikredilmemesini ikisi arasında doğrudan bir irtibatın olmaması olarak yorumlar.⁶⁷ Osmanlı arşiv belgelerinde, 1550-1551'de Cezâyir-i Garb sancağı beyinden "miri sabıki livai Cezâyir" olarak bahsedilirken⁶⁸ bu sancağın hangi tarihten itibaren eyâlet olarak idare edilmeye başlandığı net değildir. Fakat, 1568-1574 yılları arasında yedi idarî birime ayrılan Cezâyir-i Bahri Sefîd eyâleti sınırları içerisinde Gelibolu, Eğriboz, Karlılı, İnebahtı, Rodos, Midilli ve Sakız ile birlikte Cezâyir-i Mağrib sancağının da sayılması⁶⁹ bu tarihlerde Cezâyir-i Garb'ın henüz müstakil bir eyâlet olmadığı şeklinde de yorumlanabileceğini gösterir. Cezâyir-i Garb sancağı II. Selim döneminde (1566-1574) Sakız adasıyla birlikte Cezâyir-i Bahri Sefîd eyâleti sınırlarına dahil edildi.⁷⁰

Cezâyir-i Bahri Sefîd eyaletinin sınırları zaman zaman değişmiştir. XVII. asrın birinci yarısında Mora ve Adriyatik'teki sancaklar ile Cezâyir-i Garb sancağındaki yönetim değişikliğinden sonra eyâletin sınırları Ege adaları, Rumeli ve Anadolu sahillerindeki bazı sancaklarla sınırlı kalmıştır.⁷¹ Cezâyir-i Garb, 1642'den sonra fiilen bağımsız hale gelmiştir.⁷² 1867'deki vilâyet nizamnamesinde Biga Sancağı'nın merkezi olan Kal'ayı Sultaniye (Çanakkale) vilâyetin yeni merkezi olarak belirlenmiştir.⁷³

Osmanlı devletinin idarî yapılanmasına sadece denizcilikle ilgili bir eyâletin eklenmesi ve bu eyâletin başına ünlü denizci Barbaros'un getirilmesi, Akdeniz'de bilhassa Rodos'un ele geçirilmesiyle başlayan Osmanlı hâkimiyetini perçinleme adına atılan tarihi bir adım olmuştur. Kaptan-ı deryâ olarak Tersane-i Amire'de büyük bir donanma hazırlama talimatı alan Barbaros bir yıl içerisinde hazırladığı 100 parçalık donanma ile Tunus'taki iktidar mücadelesinde bölgeyi İspanyollar'a karşı korumak için sefere çıkmıştır. İtalya kıyılarını yağmaladıktan sonra Tunus'a ulaşan Barbaros,

67 Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, s. 54-56.

68 Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, s. 56.

69 Yasemin Demircan, "Ege Adaları", s. 368.

70 Özçelik, "Ege Adalarının İdari Yapısı", s. 5.

71 İsmet Parmaksızoğlu, "Kaptan Paşa", *İA*, c.VI, s. 208; Ünal, "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Cezayir-i Bahr-i Sefid", s. 616.

72 Bechingham, C. F., "Djaza'ir-ı Bahr-ı Safid", *Eİ2*, c. II, s. 521.

73 Sabri Can Sannav, "Tanzimat'ın İlanından Sonra Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'nin Yeniden Yapılanması Süreci ve Limni Adası'nın Statüsü", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 6, s. 1, S. 186; Şakizoğlu, "Cezâyir-i Bahr-i Sefid", *TDVİA*, c.VII, s. 501.

Hafsî Sultanı'nın elinden Tunus'u almıştır.⁷⁴ Tunus'un fethedilmesiyle Osmanlı Devleti Sicilya Boğazı'nın bir tarafını kontrol etme imkanını elde ettiğinden Doğu ve Batı Akdeniz'de rahatça gemi bulundurma olanağına kavuşmuştur. Fakat kısa bir süre sonra (1535) Tunus tekrar İspanyolların eline geçmiş, Barbaros ise Tunus'a karşılık Mahón'u alarak İspanyollardan intikam almıştır.

Barbaros Hayreddîn Paşa'nın Akdeniz'deki en mühim zaferi, Andrea Doria komutasındaki haçlı donanmasını Preveze Deniz Savaşı'nda hezimete uğratmasıdır (1538).⁷⁵ Barbaros, bu zaferle birlikte daha önce Rodos'un fethiyle (1522) Doğu Akdeniz'de sağlanan Osmanlı hâkimiyetini Orta Akdeniz'e doğru genişletmiştir. Osmanlı'nın Batı Akdeniz hâkimiyetini temin eden Cerbe zaferinden (1560)⁷⁶ sonra İnebahtı yenilgisi (1571), Batı Akdeniz'deki Osmanlı genişlemesini durdurmuştur.⁷⁷ Bu yenilgiden sonra XV. yüzyıldan beri Hıristiyan Avrupa'da var olan Osmanlı devletinin yenilmez olduğu efsanesi yıkılmış⁷⁸, Hıristiyan korsanlar Osmanlı karasularında gezinerek Osmanlı ticaretinden beslenmeye başlamışlardır.⁷⁹ Malta başarısızlığı (1565)⁸⁰, Kanunî'nin son Macaristan Seferi (1566), Osmanlı Devleti'nin hem Akdeniz'de hem de Orta Avrupa'daki ilerlemesinin uç noktalara ulaştığını gösterir. Bu tarihten sonra Kıbrıs Zaferi (1570) hariç Akdeniz'de kayda değer bir Osmanlı başarısından söz edilmeyecektir.⁸¹

Sonuç

Osmanlı denizciliği -genişleme siyasetinin bir sonucu olarak- Ege ve Akdeniz sahillerinin ele geçirilmesiyle ivme kazanmış, XIV. asırda jeo-stratejik bir mevkiye yer alan Gelibolu'nun fethedilmesinden sonra da önemli bir deniz üssüne sahip olmuştur. Gelibolu, yüzyıllarca Osmanlı donanmasının karargâhı olmasının yanında, Anadolu ve Rumeli ile irtibatını sağlamış, Marmara, Karadeniz ve Akdeniz deniz yollarının kontrol altına alınmasıyla İstanbul'un fethini de kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla Gelibolu, Osmanlı'nın Akdeniz hâkimiyetinde kilit bir görev görmüştür.

74 Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 62; B. J. V. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, (çev. Mümün-Çevik ve Erol Kılıç), c.V, s.170, İstanbul 1993.; Karal, "Barbaros Hayreddin Paşa", *İA*, c. II, s. 313.

75 Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 71-73; Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, 14.Baskı, İstanbul 2009, s. 41.

76 Cerbe savaşı için bk. Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 94-99; Şerafettin Turan, "Rodos'un Zaptından Malta Muhasarasına", *Kanunî Armağanı*, Ankara 2001, s. 47.

77 Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 114-117; Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık*, s. 22.

78 Bostan, *Osmanlılar ve Deniz*, s. 27.

79 Molly Greene, *Dirilen İslam: 1500-1700*, Tarih Boyunca Akdeniz Uygarlıkları içinde (haz. David Abulafia (çev. Nurettin Elhüseyni), İstanbul 2005, s. 236.

80 Malta Savaşı için bk. Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 100-103.

81 İnalçık, *Klasik Çağ*, s. 46; Turan, "Rodos'un Zaptından Malta Muhasarasına", s. 47-48.

Osmanlı Devleti'nin denizcilik faaliyetleri bakımından kemal dönemi Barbaros Hayreddin Paşa'nın⁸² XVI. asrın ortalarına doğru kaptan-ı deryalık makamına getirilerek donanma komutanı olmasıyla başlamış ve yetişmeleri olan Kılıç Ali Paşa'nın vefat tarihi olan 1587'ye kadar devam etmiştir.⁸³ Barbaros Hayreddin Paşa'nın Osmanlı hizmetine girmesi iki önemli gelişmeye neden olmuştur; Bunlardan birincisi o güne kadar sahip olduğu kara orduları sebebiyle karasal bir güç görümü arz eden Osmanlı devleti, karalara hâkim olmanın ancak denizlere hâkim olmayla kalıcı hale gelebileceğini fark etmiştir. Bu amaçla, idarî bir değişikliğe giderek tarihinde ilk kez deniz ve adaları da içerisine alan Gelibolu merkezli Cezâyir-i Bahri Sefid Eyâleti'ni teşkil etmiştir. Bu eyaletin teşkilinden sonra Osmanlı Devleti, Avrupa, Asya ve Kuzey Afrika'daki topraklarını koruma konusunda önemli avantajlar elde etmiştir. İkinci önemli gelişme ise, Akdeniz'in büyük oranda Osmanlı hâkimiyetine girmesidir. Osmanlı, Doğu Akdeniz'den sonra⁸⁴ Orta Akdeniz'de de hâkimiyetini sağlamlaştırmıştır. Bilhassa Tunus'taki hâkimiyet mücadelesi ve Trablusgarb'ın Turgut Reis tarafından ele geçirilmesi (1551)⁸⁵ Orta Akdeniz'de Osmanlı etkisini artırmış, Batı Akdeniz'de de adından söz ettirmiştir.

Osmanlıların Akdeniz'e hakim olmaya başlamasının ardından buradaki ticâretin bittiği ve "Batı kimlikli" bir denizin ortasına bir "Demir perdenin" konulduğu anlamına geldiği ve bu sebeple Akdeniz'in birliğinin bozulduğu iddia edilse de⁸⁶ Akdeniz'deki ticâret doğu-batı, kuzey-güney yönünde aynı şekilde devam etmiştir. Osmanlı Devleti, Fransa ve Venedik ile yaptığı anlaşmalarla bu ticâreti hem devam ettirmiş hem de canlı tutmuştur. Fakat bütün bunlara rağmen ne Osmanlılar ne de herhangi bir batı devleti hiçbir zaman Akdeniz'i tamamen denetleyecek bir konuma ulaşamamıştır. Osmanlı Devleti'nin Akdeniz hakimiyetindeki temel stratejisi, Akdeniz'deki ticâreti kontrol altına almak amacıyla, deniz kıyısında yer alan muhkem limanları ve şehirleri ele geçirmek şeklinde olmuştur.⁸⁷

Osmanlı devletinin yıllar süren deniz faaliyetlerinin sonucunda, sadece deryâ ve adaları ilgilendiren bir idarî yapılanmaya giderek merkezi Gelibolu olan Cezâyir-i Bahri Sefid eyâletini kurması ve eyâletin başına "denizin efendisi" ünvanıyla anılan Barbaros Hayreddin Paşa gibi tecrübeli birinin hem beylerbeyi hem de kaptan-ı derya olarak görevlendirilmesi deryâda düşmana karşı verilen mücadelede önemli avantajların elde edilmesini sağlamıştır. Seçilen mekân ve bu mekâna hükmeden nitelikli insan Osmanlı genişleme ve hakimiyet politikasının iki önemli unsuru olarak değerlendirilmelidir.

82 Barbaros'un 80 yaşında iken soğuk algınlığından vefat ettiği (5 Temmuz 1546) iddia edilir, bk. Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. II, s. 249; Turan, "Barbaros Hayreddin Paşa", *TDVİA*, c. V, s. 67.

83 Uzunçarşılı, *Merkez Bahriye Teşkilatı*, s. 392.

84 Buradaki hâkimiyet 1654'den 1669'a kadar süren Girit'in fethiyle tamamlanmıştır, bkz. Ekkehard Eickhoff, "Akdeniz'deki Osmanlı Deniz Cephesi (XVI-XVIII. yy)", *Osmanlı Ansiklopedisi* (Ed. Güler Eren), Ankara 1999, s. 1.

85 Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 79.

86 Greene, *Dirilen İslam: 1500-1700*, s. 220.

87 Greene, *Dirilen İslam: 1500-1700*, s. 222-223

Kaynakça

- Bechingham, C. F., "Djaza'ir-ı Bahr-ı Safid", *Eİ*, c. II, s. 521-522.
- Bostan, İdris, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2007.
- Bostan, İdris, *Osmanlılar ve Deniz*, İstanbul 2010.
- Bostan, İdris, *Adriyatik'te Korsanlık*, İstanbul 2009.
- Bostan, İdris, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Amire*, Ankara 1992.
- Bostan, İdris, "Kapudan Paşa", *TDVİA* c.XXIV, s. 354-355.
- Buenes, Miguela Angel de., "Kanunî, Barbaros Paşa ve V. Charles: Akdeniz Dünyası", *Osmanlı Ansiklopedisi*, (ed. Güler Eren), Ankara 1999, s. 391-397.
- Çelebi, Kâtip, *Tuhfetü'l-Kibâr fi Esfâri'l-Bihâr* (yay. haz: Seda Çakmakçıoğlu-Çetin Şan), İstanbul 2007.
- Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1945.
- Demircan, Yasemin, "Ege Adalarında Osmanlı Hâkimiyeti", *Türkler*, c. IX, s. 363-372.
- Demircan, Yasemin, "1670 Tahririne Göre Para Adası", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 29, S. 4, 2009, s. 722-753.
- Eickhoff, Ekkehard, "Akdeniz'deki Osmanlı Deniz Cephesi (XVI-XVIII. yy)", *Osmanlı Ansiklopedisi* (ed. Güler Eren), Ankara 1999, s. 382-391.
- Emecen, Feridun, "Gelibolu", *TDVİA*, c. XIV, 1996, s. 1-6.
- Fılalı, Kamel, "Osmanlı Cezâyirinde Devlet Otoritesinin Güçlendirilmesinde Bağış ve Armağan", *Osmanlı Ansiklopedisi*, (ed. Güler Eren), Ankara 1999, s. 401-410.
- Galotta, A., "Khayr al-Din Pasha, Barbarossa", *Eİ*, c. IV, s. 1155-1158.
- Gülsoy, Ersin, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Akdeniz'de Osmanlı Hâkimiyeti", *Türkler*, c. IX, s. 589-598.
- Gravieré, Jurien de la, *Doria ve Barbaros*, (çev. Ayşe Meral), Profil Yayınları, İstanbul 2006.
- Greene, Molly, "Dirilen İslam: 1500-1700", *Tarih Boyunca Akdeniz Uygarlıkları*, (haz. David Abulafia (çev. Nurettin Elhüseyni), İstanbul 2005, s. 219-251.
- Haedo, D. *Topographia Ehistoria General de Arce*, Valladolid 1612.
- Hammer, B. J. V., *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. V, (çev: Mümün-Çevik ve Erol Kılıç), İstanbul 1993.
- İllescas, Gonzalo de., *Jornada de Carlos V a Tunez*, Madrid 1804.
- İnalcık, Halil, *Osmanlılar*, İstanbul 2010.
- İnalcık, Halil, "Gelibolu", *Eİ*, c.II, s. 983-987.
- İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, İstanbul 2009.
- Karal, Enver Ziya, "Barbaros Hayreddin Paşa", *İA*, c. II, s. 311-315.
- Korkmaz, Şerif, "Tanzimat Sonrası Çanakkale'nin İdarî ve Nüfus Yapısı" *Çanakkale Araştırmaları Yıllığı*, S.3, s. 108-136.

- Kumrular, Özlem, *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düelleosu*, İstanbul 2011.
- Lütfi Paşa, *Asafnâme*, (haz: Georg Jacob), Berlin 1910.
- Özbaran, Salih, "Kapudan Paşa", *Eİ*, c. IV, s. 571-572.
- Özçelik, Fatih, *M. 1903 (H. 1321) Tarihli Sâlnâme'ye göre Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu 2007.
- Özçelik, Fatih, "19 yy. ve 20 yy. Başlarında Ege Adalarının İdari Yapısı ve M. 1903 (H. 1321) Tarihli Salnamaya Göre Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayetinin Genel İdari Birimleri", *Düzce Üniversitesi Yönetim ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, c. 2, S.1, 2012, s. 1-17.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1998.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi – II*, 9. Baskı, Ankara 2006.
- Ünal, Ayhan Afşın, "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Cezayir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz Ege Adaları ya da Kapudan Paşa Eyâleti)", *Türkler*, c. IX, s. 614-617.
- Parmaksızoğlu, İsmet, "Kaptan Paşa", *İA*, c.VI, s. 206-210.
- Peçevî, İbrahim, *Tarih-i Peçevî*, İstanbul 1283.
- Pryor, John H., *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş*, (çev. Füsün Tayanç, Tunç Tayanç), İstanbul 2004.
- Sandoval, Fray Prudencio, *Historia de la vida y hechos del Emperador Carlos V, Tomo: IV, Moratin: Biblioteca Digital*. <http://bibliotecavirtual-pdf.blogspot.com.tr/2011/03/fray-prudencio-de-sandoval-historia-de.html> (02.02.2014)
- Sannav, Sabri Can, "Tanzimat' ın İlanından Sonra Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'nin Yeniden Yapılandırılması Süreci ve Limni Adası'nın Statüsü", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. VI, s. 174-188
- Seyyid Murâdi Reis, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa* (Kaptân-ı Deryâ Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hâtıraları) (sadeleştiren: Osman Erdem), İstanbul 2009.
- Şemseddin Sami, *Kamusu Alam*, İstanbul 1308 (1891).
- Şakizoğlu, Mahmut H., "Cezâyir-i Bahr-i Sefid", *DİA*, c. VII, s. 500-501.
- Toledo, Paulino, "Osmanlı-İspanyol İmparatorluklarında Dünya İmparatorluğu Fikri, 16. Yüzyıl", *İspanya-Türkiye, 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Rekabet ve Dostluk*, (der. Pablo Martín Asuero), İstanbul 2006.
- Turan, Şerafettin, "Barbaros Hayreddin Paşa", *DİA*, c. V, s. 65-67.
- Turan, Şerafettin, "Rodos'un Zaptından Malta Muhasarasına", *Kanunî Armağanı*, Ankara 2001, s. 47-118.
- Yücel-Sevim, Yaşar-Ali, *Klâsik Dönemin Üç Hükümdarı, Fatih, Yavuz ve Kanunî*, Ankara 1991.